Hoofdstuk 1
Globale beeldvorming

Op zoek naar een beter leven voor henzelf en hun familie verlaten duizenden Vietnamezen de jongste jaren hun land van herkomst. Sommigen van hen vertrekken als legale arbeidsmigrant, anderen worden door smokkelnetwerken gerekruteerd met valse beloftes over tewerkstelling in Europa. Deze laatsten steken zich doorgaans diep in de schulden om hun tocht naar Europa te financieren; soms worden ze er ook in levensgevaarlijke omstandigheden naartoe gesmokkeld en onderweg of na aankomst uitgebuit. De mensensmokkel en -handel van Vietnamezen naar en in Europa lijkt de jongste jaren aan een sterke opmars bezig. In België bleven deze praktijken voor het Essex-drama grotendeels onder de radar en stapte er elk jaar hooguit een handvol Vietnamezen in het slachtofferstatuut.[1] Elders kwamen deze wantoestanden al eerder aan het licht: in het VK bijvoorbeeld nam het aantal verwijzingen van vermoedelijke slachtoffers van "moderne slavernij"[2] met de Vietnamese nationaliteit het afgelopen decennium enorm toe, van amper 50 in 2009 tot bijna 1.000 in 2021.[3]

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van dit fenomeen. Het bevat een korte beschrijving van de Vietnamese gemeenschap in Europa (punt 1), om vervolgens dieper in te gaan op het fenomeen mensensmokkel (punt 2). In dat tweede punt wordt er gefocust op het vertrek uit Vietnam (wie zijn de personen die worden gesmokkeld, waarom vertrekken zij, hoe worden ze gerekruteerd en hoeveel en hoe betalen zij?), de gekozen routes, de structuur van de Vietnamese smokkelnetwerken en het lot van hun slachtoffers. In het derde punt wordt de Vietnamese mensenhandel in Europa belicht (punt 3). Daarbij wordt er ingegaan op de kwetsbaarheid van slachtoffers met een hoge schuldenlast, het verband tussen mensensmokkel en -handel en de voornaamste vormen van Vietnamese mensenhandel in Europa: economische uitbuiting in met name nagelsalons en horeca, seksuele uitbuiting, en gedwongen criminaliteit in onder meer de drugshandel en sigarettensmokkel. In het laatste punt wordt er dieper ingegaan op de detectie en bescherming van Vietnamese slachtoffers van mensensmokkel en -handel (punt 4). De tekst is gebaseerd op interviews met experts, een literatuurstudie, een analyse van recente persberichten en krantenartikelen en eerdere jaarverslagen van Myria.

1. De Vietnamese gemeenschap in Europa

1.1. | Vietnamese migratie naar Europa

De geschiedenis van de Vietnamese migratie naar Europa bestaat uit verschillende migratiegolven. Los van de mobilisatie van Vietnamese soldaten en arbeiders vanuit Frans Indochina naar Frankrijk (die al een aanvang nam tijdens de Eerste Wereldoorlog), vond de eerste migratiegolf op Europees niveau plaats na het einde van de Vietnamoorlog in 1975. Tienduizenden *boat people* die op de vlucht waren voor het communistische regime werden toen in verschillende West-Europese landen hervestigd. In de jaren 1980 volgde er een tweede migratiebeweging, dit keer richting het Oostblok, in het kader van arbeids- en studieprogramma's van de toenmalige Sovjetunie. Door deze programma's ontstonden er geleidelijk grotere Vietnamese gemeenschappen in steden als Moskou, Kiev, Warschau, Praag en (Oost-)Berlijn.[4] Na de implosie van de Sovjetunie in 1989 keerden veel Vietnamese gastarbeiders vanuit Oost-Europa terug naar hun geboorteland. Een deel van hen week evenwel uit naar West-Europa en veroorzaakte zo vanaf de jaren 1990 een derde migratiegolf, die voor het eerst vooral irregulier van aard was. De meest recente migratiegolf ten slotte is die van de

1 De exacte cijfers zijn beschikbaar in eerdere jaarverslagen van Myria (www.myria.be).

2 Dit koepelbegrip omvat slavernij, dwangarbeid, dienstbaarheid en mensenhandel (art. 1-3 Modern Slavery Act 2015); zie de website met de Britse wetgeving.

3 D. Silverstone en C. Brickell, *Combating modern slavery experienced by Vietnamese nationals en route to, and within, the UK*, Independent Anti-Slavery Commissioner (IASC), 2017, pp. 19-20; UK Home Office, *Modern Slavery: National Referral Mechanism and Duty to Notify statistics UK, end of year summary 2021*, 3 maart 2022.

4 M. Vu en N. Sebtaoui, "Smuggling and trafficking from Vietnam to Europe", *Forced migration review*, nr. 64, juni 2020, p. 63.

new arrivals. Deze jongste generatie migranten komt sinds enkele decennia rechtstreeks vanuit Vietnam (en vooral vanuit de noordelijke en centraal-noordelijke gebieden) naar Europa om hoofdzakelijk economische redenen,[5] en doet daarvoor vaak een beroep op mensensmokkelaars.

1.2. | De Vietnamese diaspora vandaag

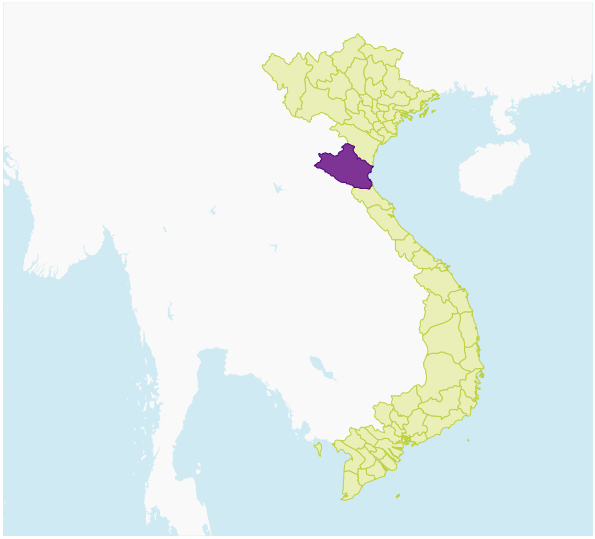
Vandaag vindt men de Vietnamese gemeenschappen in Europa nog altijd terug in hoofdsteden zoals Parijs (13e arrondissement), Berlijn (Lichtenberg) en Praag, maar ook in kleinere steden verspreid over het continent.[6] Binnen de diaspora zijn er in de loop van de jaren hiërarchieën ontstaan op basis van socio-economische status, plaats van herkomst in Vietnam en duur van het verblijf in Europa.[7] In bepaalde diasporagemeenschappen, zoals die van Parijs, bestaat er bovendien een grote socioculturele kloof tussen de 'generaties' van Vietnamese migranten, zoals die tussen de sinds lange tijd gevestigde *boat people* (vooral afkomstig uit het zuiden van Vietnam) en de *new arrivals* (uit het noorden). De oudere diaspora (*Viêt Kiêu*) kan zij die pas zijn aangekomen helpen bij het vinden van een job en huisvesting, maar doet dat vaak op basis van een contractuele relatie veeleer dan uit solidariteit.[8] *New arrivals* die geen banden hebben met de lokale diaspora krijgen minder snel hulp of werk aangeboden en lopen een verhoogd risico op uitbuiting door de eigen gemeenschap.[9] Dat lijkt onder meer het geval te zijn in de Aziatische marktplaatsen in de periferie van Oost-Europese hoofdsteden, zoals SAPA Market ("Little Hanoi") in Praag, Wólka Kosowska in Warschau, en het Dong Xuan Center in Berlijn.[10]

2. Vietnamese mensensmokkel naar en in Europa

2.1. | Het vertrek

Profielen van gesmokkelde personen

De meerderheid van de Vietnamese onderdanen die de voorbije jaren naar Europa werden gesmokkeld is afkomstig uit het noorden van Vietnam, en met name uit (bepaalde districten in) de regio Nghe An (zie afbeelding 1). Deze regio heeft tot op heden niet de vruchten kunnen plukken van de algemene groei van de Vietnamese economie: met hoge werkloosheidscijfers en een beperkte toegang tot onderwijs is er amper opwaartse mobiliteit.[11] Het gebrek aan kansen verklaart in grote mate waarom veel inwoners van Nghe An ervoor opteren om binnen of buiten Vietnam (legaal) te migreren,[12] of zich laten overtuigen door de valse beloften van mensensmokkelaars.

Afbeelding 1: regio Nghe An, Vietnam, Zuid-Oost Azië

5 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 19-20; T. Nguyen, "Government-sponsored crime. The case of Vietnamese undocumented immigrants in Germany and the UK" in P. Van Duyne *et al.* (eds.), *Constructing and organising crime in Europe*, Eleven International Publishing, 2019, pp. 53-55.

6 D. Czarnecki, "Was hat Deutschland mit 39 toten Vietnames/innen in Großbritannien zu tun?", *NDV*, maart 2020, pp. 136-141.

7 D. Beadle en L. Davison, *Precarious journeys: Mapping vulnerabilities of victims of trafficking from Vietnam to Europe*, Anti-Slavery International, ECPAT UK en Pacific Links Foundation, 2019, p. 14.

8 D. Tan en T. H. Nguyen, *En route to the United Kingdom. A field survey of Vietnamese migrants*, IRASEC en France terre d'asile, maart 2017, p. 48.

9 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 54.

10 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 55, 75 en 85; D. Czarnecki, *op. cit.*, p. 137. Zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgend hoofdstuk van deze focus en de recente documentaire van A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021.

11 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 43.

12 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 34-36.

Vooral jongvolwassen mannen worden vanuit deze regio naar Europa gesmokkeld. Ook voor vrouwen en minderjarigen wordt er soms een beroep gedaan op smokkeldiensten, maar zij lijken een minderheid te vormen.[13] Volgens de meeste bronnen zijn de gesmokkelde personen doorgaans ongehuwde twintigers met een laag opleidingsniveau. Vaak verwerven zij voor hun vertrek uit Vietnam een bescheiden inkomen als visser, landbouwer, kleinhandelaar, arbeider of klusjesman.[14] De personen die vertrekken behoren meestal wellicht niet tot de allerarmste klasse, aangezien ze in staat zijn om de dure reis naar Europa te financieren of minstens voldoende kredietwaardig zijn om daarvoor een lening aan te gaan. Toch kunnen ook armere personen naar Europa worden gebracht, bijvoorbeeld wanneer zij een rechtstreekse lening bij het smokkelnetwerk aangaan en vervolgens in situaties van *debt bondage* terechtkomen (zie verder). Opvallend is ten slotte dat de Vietnamezen die recent tot in België gesmokkeld werden meestal (en volgens sommige actoren op het terrein zelfs uitsluitend) katholiek zijn.

Redenen voor vertrek

De Vietnamese '*new arrivals*' trekken vooral om economische redenen naar Europa. Sommigen verlaten hun geboorteland naar aanleiding van een specifieke persoonlijke situatie, zoals het verlies van een job, het faillissement van een zaak, of eerder opgelopen schulden die ze via tewerkstelling in Europa hopen terug te betalen. Anderen ontvluchten hun streek wegens een algemeen gebrek aan kansen.[15] Zo goed als altijd hebben de personen die vertrekken de intentie om in Europa een inkomen te verwerven voor henzelf en voor hun familieleden in Vietnam. Het ideaal dat zij voor ogen hebben is om enkele jaren in een Europees land – en met name het Verenigd Koninkrijk – te werken en van daaruit, na op korte termijn hun reisschulden te hebben terugbetaald, een deel van hun salaris als *remittance*[16] naar hun familie te sturen. Vaak beschouwen zij deze migratie als tijdelijk en beogen ze op termijn naar Vietnam terug te keren. Het geld dat in Europa verdiend werd kunnen ze er – naargelang het geval – aanwenden voor de bouw van een woning, de financiering van studies of de opstart van een zaak.[17]

Het vertrek naar Europa is evenwel meer dan een louter economische keuze van individuele migranten. Doorgaans speelt ook de familie van de (meestal relatief jonge) Vietnamezen die een beroep doen op smokkelaars een centrale rol in hun besluitvormingsproces. Soms moedigt de familie de gesmokkelde persoon alleen aan om in het buitenland geld te verdienen of geeft ze daarover advies. Vaak nemen de familieleden, en vooral de ouders, evenwel zelf het initiatief om iemand van hen te laten vertrekken en gaan ze daarvoor een lening aan in Vietnam (die de gesmokkelde persoon vervolgens moet zien terug te betalen).[18] Van de persoon die vertrekt wordt er verwacht dat hij zich loyaal en solidair opstelt ten aanzien van de (ruimere) familie en deze verwanten vanuit Europa financieel ondersteunt.[19]

De meeste personen die vanuit Vietnam naar Europa worden gesmokkeld verlaten het land om een combinatie van economische motieven en familiale verwachtingen. Een kleiner aandeel van de gesmokkelde personen vertrekt om andere redenen. Sommigen van hen verlaten Vietnam vanuit een (ingeroepen) vrees voor politieke of religieuze vervolging (en vragen na aankomst in Europa al dan niet asiel aan). In bepaalde bronnen is er daarnaast sprake van Vietnamese weeskinderen en verwaarloosde kinderen die naar Europa worden gesmokkeld met het oog op uitbuiting.[20]

Het vertrek naar Europa is meer dan een louter economische keuze van individuele migranten. Doorgaans speelt ook de familie van de (meestal relatief jonge) Vietnamezen die een beroep doen op smokkelaars een centrale rol in hun besluitvormingsproces.

Rekrutering in Vietnam

Veel gesmokkelde personen verlaten Vietnam in eerste instantie hetzij vrijwillig, hetzij onder druk van de eigen familie. Hun beslissing om te vertrekken is evenwel vaak gebaseerd op beperkte of onbetrouwbare informatie over de reis naar Europa en de situatie na aankomst. Doordat veel van de gesmokkelde personen nooit eerder hebben gereisd en geen Engels spreken,[21] zijn ze erg kwetsbaar voor de valse verhalen die in hun omgeving circuleren.

---

13 Zie ook in het Essex-dossier dat in het volgende hoofdstuk van deze focus wordt geanalyseerd.

14 Zie onder meer D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 22.

15 Zie onder meer D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 21-22.

16 Een *remittance* is een grensoverschrijdende financiële transactie tussen particulieren. In de EU-context gaat het specifiek om een betaling van een migrant aan (een) begunstigde(n) in het land van herkomst van de migrant.

17 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 25; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

18 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 38; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

19 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 27.

20 P. Hynes *et al.*, *'Between two fires': Understanding vulnerabilities and the support needs of people from Albania, Viet Nam and Nigeria who have experienced human trafficking into the UK*, International Organization for Migration (IOM), juni 2019, p. 52; Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 19; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 21.

21 P. Hynes *et al.*, *Vulnerability to human trafficking: A study of Viet Nam, Albania, Nigeria and the UK*, International Organization for Migration, september 2018, p. 32.

Vietnamese kandidaat-gesmokkelden worden doorgaans beïnvloed door, en gerekruteerd binnen, de lokale of de online gemeenschap. In hun streek vangen zij bijvoorbeeld geruchten op over economische opportuniteiten in Europa, of zien ze (enkele) families in zichtbare welstand leven dankzij hun buitenlandse inkomsten.[22] Kandidaten komen er zonder veel moeite in contact met een smokkelaar in hun omgeving, bijvoorbeeld via vrienden en familieleden die reclame maken voor de diensten van een bepaald netwerk.[23] Soms maken deze smokkelaars deel uit van maffiose organisaties die sterk ingebed zijn in de regio en naast mensensmokkel ook andere diensten aanbieden (bijvoorbeeld financiering voor de bouw van een woning of de aankoop van grond). Daarnaast ontvangen veel kandidaten reclame voor reizen naar Europa op sociale media en *messaging apps* zoals Facebook Messenger en het Vietnamese Zalo, onder meer via *selfies* van schijnbaar succesvolle landgenoten in Europese steden. Soms worden ze op deze platformen zelfs rechtstreeks gerekruteerd door smokkelaars.[24] Volgens een ngo die de inwoners van bepaalde sterk getroffen regio's in Vietnam probeert te sensibiliseren, is het bijzonder moeilijk om de hardnekkige geruchten die lokaal en online circuleren te ontkrachten: het gaat om een "constant gevecht tegen *fake news*".[25]

De informatiestroom over migratie naar Europa is in handen van de Vietnamese smokkelnetwerken. Zij beloven hun 'klanten' doorgaans een goedbetaalde job in Europa (bijvoorbeeld in een restaurant of nagelsalon) en een vlotte terugbetaling van hun reisschuld (bijvoorbeeld op twee jaar).[26] De risico's van de mensensmokkel worden verzwegen of geminimaliseerd. Veel gesmokkelde personen hebben zo amper informatie over de kosten, de duur, het traject en soms zelfs de bestemming van de smokkel, en zijn nog minder op de hoogte van de levensomstandigheden en verblijfsvoorwaarden in transit en na aankomst.[27] Volgens geïnterviewde experts en een verklaring van een slachtoffer in het Essex-dossier spelen de smokkelaars in bepaalde gevallen ook in op de groeiende reguliere arbeidsmigratie vanuit Vietnam, door hun klanten te doen geloven dat zij legaal naar Europa zullen reizen.

Het succes van deze valse verhalen en de omvang van het smokkelfenomeen kunnen deels worden verklaard door gebrekkige overheidscontrole en in sommige gevallen ook door mogelijke corruptie. De voorbije jaren kende Vietnam een toenemende legale arbeidsmigratie in onder meer de landbouw- en de zorgsector richting landen als Japan, Thailand, Maleisië, Australië, Saudi-Arabië en Duitsland. Deze economische migratie wordt sterk gestimuleerd door de Vietnamese staat, die ook zelf belang heeft bij de internationale mobiliteit van zijn burgers: hun geldtransfers naar het thuisland vormen een aanzienlijk aandeel van het bruto nationaal product (BNP).[28] Toch is de rekruteringssector in het land zwak gereguleerd, en is er nauwelijks controle op de vele agentschappen, makelaars en andere tussenpersonen die arbeidsmigratie aanbieden.[29] In combinatie met wijdverspreide corruptie,[30] geeft de beperkte regulering smokkelaars vrij spel om hun criminele activiteiten uit te bouwen.[31]

Het Essex-drama heeft volgens experts weinig tot geen impact gehad op de rekrutering in Vietnam. De criminele netwerken hebben hun werkwijze snel na de feiten aangepast en hebben daarbij onder meer hun discours bij de rekrutering gewijzigd. Zo argumenteren de smokkelaars bijvoorbeeld dat de Essex-slachtoffers het verkeerde netwerk hebben gekozen, of dat zij onvoldoende hebben betaald voor hun overtocht – met een algemene verhoging van de prijzen tot gevolg.[32]

De informatiestroom over migratie naar Europa is in handen van de Vietnamese smokkelnetwerken.

Prijzen en betaling

De prijs voor smokkel naar Europa ligt bijzonder hoog. Vietnamese mensensmokkelaars vragen hun 'cliënteel' doorgaans tienduizenden euro of pond om hen naar het Europese continent of rechtstreeks naar het VK te vervoeren.

---

22 P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, p. 49; T. Nguyen, *op. cit.*, p. 63; Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 19.

23 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 30.

24 M. Vu en N. Sebtaoui, *op. cit.*, p. 63.

25 Dat verklaart ook het belang van sensibilisering in het land van herkomst door organisaties zoals Pacific Links Foundation, die haar preventiecampagnes verder toelicht in een externe bijdrage op het einde van de focus in dit jaarverslag.

26 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 28; D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 41.

27 Zie onder meer D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 28-29, 38; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, p. 10, 69-70; A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

28 Vietnam staat hiermee in de top tien van landen met de hoogste (officiële) *remittances* (D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 39).

29 International Labour Organization (ILO), *Complaint mechanisms for Vietnamese migrant workers. An overview of law and practice*, 2015, p. 14; D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 47.

30 Interviews met experts; T. Nguyen, *op. cit.*, pp. 65-66.

31 In januari 2022 trad er evenwel een wet in werking over de rechten van arbeidsmigranten in het buitenland, die onder meer een verbod op buitensporige kosten voor makelaarscommissies oplegt (zie de externe bijdrage van Pacific Links Foundation verder in dit jaarverslag).

32 Interviews met experts in voorjaar 2022; H. T. Luong, "Undocumented Vietnamese migrants: what is going on since the Essex tragedy?", *Institute for Asian Crime and Security*, 7 oktober 2021; "Vietnamese account for record rise in channel migrants", *The Sunday Telegraph*, 29 augustus 2021.

De prijzen hangen in principe af van de gekozen route en vervoersmiddelen, maar kunnen ook los daarvan sterk fluctueren. Voor het hele traject van Vietnam tot het VK werden de voorbije jaren doorgaans prijzen tussen de 10.000 en 40.000 euro geciteerd.[33] Na het Essex-drama werd de gevraagde prijs in Vietnam in bepaalde gevallen zelfs met duizenden euro opgedreven door de smokkelaars.[34]

Voor smokkel van Vietnam naar het VK werd er tussen 10.000 en 40.000 euro betaald.

In bepaalde gevallen (zo ook bij Essex) worden er aparte prijzen aangerekend voor het eerste deel van het traject, van Vietnam tot het Europese continent, en het tweede deel, van het continent tot het VK. Ook de prijzen voor deze aparte trajecten kunnen sterk variëren. Volgens een auteur werd er voor de goedkopere route tot Europa via Rusland bijvoorbeeld tussen de 12.000 en 20.000 dollar gevraagd, terwijl er voor de duurdere route met valse documenten en een rechtstreekse vlucht naar de EU 16.000 à 25.000 dollar werd aangerekend.[35] Ook de prijzen voor het laatste traject van het continent tot het VK lijken sterk te verschillen in functie van de (hieronder besproken) reismodaliteiten: zo is er sprake van 10.000 à 12.000 euro voor 'VIP'-vervoer, tegenover 'maar' 3.000 à 4.000 euro voor gewoon vervoer tot het VK.[36] Ook voor de recentere oversteek met bootjes lijken de prijzen lager te liggen: een onlangs ontmanteld netwerk vroeg zo gemiddeld tussen de 2.500 en 3.500 euro per persoon aan Vietnamezen en personen met andere nationaliteiten die samen met hen het Kanaal werden overgezet.[37]

Doorgaans staat de familie van de gesmokkelde persoon in voor de betaling aan de smokkelaars.[38] De betalingen vinden in de regel plaats in Vietnam zelf. Soms (zoals bijvoorbeeld het geval was bij een van de Essex-slachtoffers) betaalt de familie van de gesmokkelde het volledige bedrag op voorhand. Vaker wordt er evenwel maar een deel van het bedrag voor het vertrek uit Vietnam betaald en wordt het resterende bedrag afgelost per etappe of na aankomst op de eindbestemming.[39] Indien de familie in Vietnam na aankomst van de gesmokkelde persoon niet (meteen) overgaat tot betaling van dat bedrag, zetten de Vietnamese smokkelnetwerken vaak drukkingsmiddelen in. In de Vietnamese zaken waarin Myria zich burgerlijke partij stelde (en die verder in dit jaarverslag worden geanalyseerd), werden er bijvoorbeeld meerdere slachtoffers na hun aankomst in het VK vastgehouden tot op het moment dat hun familie de prijs voor de overtocht volledig had betaald.

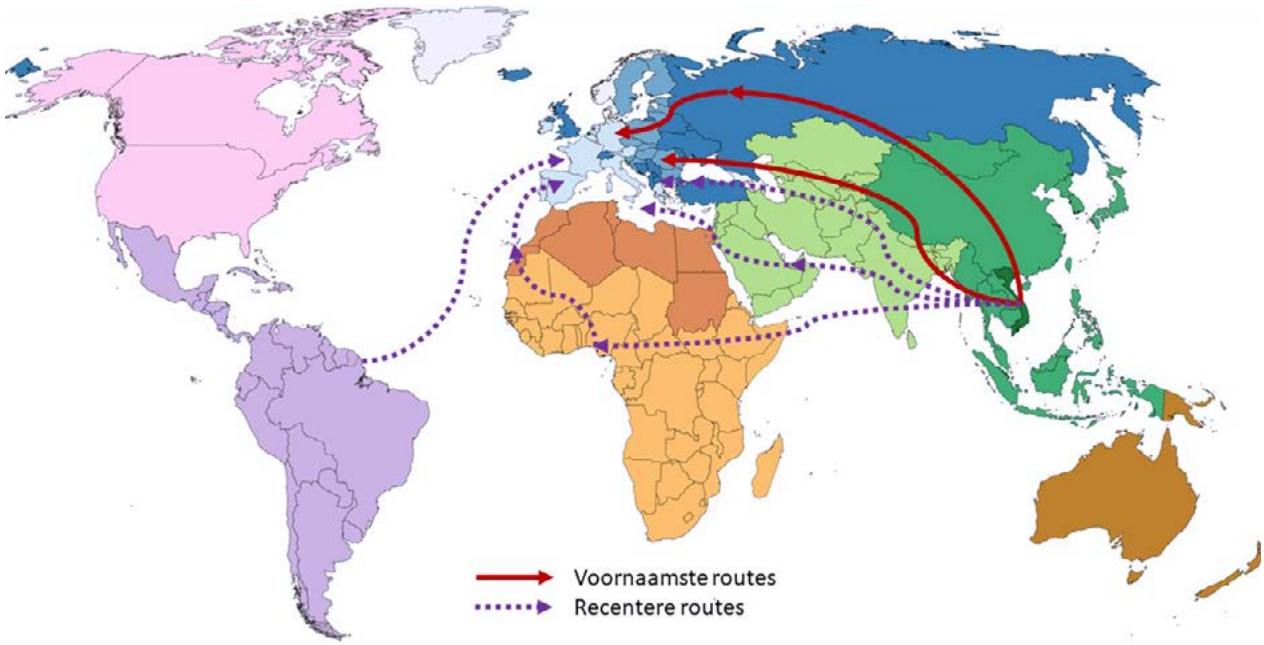
De financiering van deze overtocht kan op diverse wijzen verlopen. Sommigen gaan daarvoor een lening aan bij verwanten of kennissen in de vorm van een 'tontine'. De tontine is een traditioneel systeem van renteloze solidariteitsleningen waarbij steun wordt geboden voor financiële projecten van leden van de gemeenschap op basis van vertrouwen.[40] Anderen gaan zelf een lening aan bij een lokale bank met een hypotheek op de eigen woning of grond, of laten de verwanten in Europa een dergelijke lening aangaan. Vroeg of laat moeten veel families zich evenwel wenden tot informele kredietverstrekkers of woekeraars (*loan sharks*), bijvoorbeeld omdat zij geen lening bij een officiële financiële instelling kunnen aangaan, omdat ze hun initiële lening niet tijdig kunnen afbetalen of omdat ze een extra lening nodig hebben om het volgende deel van de reis te financieren.[41] Door deze opeenstapeling van schulden zijn de gesmokkelde personen heel kwetsbaar voor uitbuiting en mensenhandel (zie verderop).

2.2. | De routes

Routes naar de EU

Vietnamese smokkelorganisaties maken gebruik van verschillende routes van Vietnam tot het Europese vasteland: het traditionele parcours via Rusland, de rechtstreekse vlucht naar de Europese Unie en een aantal recentere wegen. Deze routes worden weergegeven op de onderstaande kaart (afbeelding 2) en toegelicht in de tekst hieronder.

33 Zie onder meer D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 68; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, p. 67.
34 M. Vu en N. Sebtaoui, *op. cit.*, p. 63. Zie ook de analyse van het Essex-dossier en de externe bijdrage van Pacific Links Foundation verder in dit jaarverslag.
35 T. Nguyen, *op. cit.*, p. 57. In het Essex-dossier werd voor dit eerste deel van het traject gemiddeld 13.000 euro gevraagd.
36 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 39-42. Zie ook D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 37. In het Essex-dossier werd voor dit tweede deel van de reis gemiddeld 12.000 euro gevraagd.
37 Europol, "39 arrests in cross-border operation against migrant smuggling in small boats across English Channel", 6 juli 2022.
38 Interviews met experts; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 88.
39 Interviews met experts; D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 68; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 88.
40 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 87.
41 Interviews met experts; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 87; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 30.

Afbeelding 2: overzicht van smokkelroutes van Vietnam naar Europa

De klassieke smokkelroute loopt vanuit Vietnam naar Rusland,[42] hetzij rechtstreeks, hetzij via een ander Aziatisch land (China, mogelijk ook Japan of Korea). Voor het eerste deel van de route, dat per vliegtuig wordt afgelegd, hergebruiken de smokkelaars doorgaans geldige paspoorten met een Russisch visum. Vanuit Rusland gaat de tocht vervolgens per voertuig of te voet naar hetzij Wit-Rusland, hetzij Letland en Litouwen, hetzij (vóór de Russische inval) Oekraïne. Tot slot worden de Vietnamezen op deze Ruslandroute vanuit de Europese periferie (indien vanuit de Baltische staten niet zelden via de Russische exclave Kaliningrad) naar Polen, Tsjechië of Slovakije gesmokkeld.[43] Zodra ze in de Europese Unie (EU) aangekomen zijn, blijven sommige gesmokkelde personen (tijdelijk of permanent) in Oost-Europa werken, terwijl anderen meteen verder worden gesmokkeld richting West-Europa.

Een alternatieve route, die ook in de Essex-zaak naar voren komt en soms als 'VIP' wordt omschreven, bestaat in een rechtstreekse vlucht van Vietnam of buurland China naar een EU-lidstaat. Daarbij worden er valse of vervalste paspoorten en/of visa[44] gebruikt en soms ook geldige visa die al dan niet op frauduleuze wijze werden verkregen.[45] Het gaat onder meer om visa voor toerisme, studies en werk. De werkvisa worden onder meer afgeleverd door jongere EU-lidstaten als Polen, Hongarije en Roemenië, waar door emigratie van de eigen bevolking naar West-Europa alsmaar vaker een beroep wordt gedaan op buitenlandse arbeidskrachten, die er in slechte omstandigheden kunnen worden tewerkgesteld.[46] De Vietnamese smokkelnetwerken lijken misbruik te maken van deze context van legale migratie door in deze lidstaten om valse redenen en op basis van fictieve uitnodigingen werkvisa aan te vragen.[47] Een recente variant op de rechtstreekse route naar de EU bestaat uit een onrechtstreekse vlucht vanuit Zuidoost-Azië (Vietnam zelf, maar bijvoorbeeld ook Maleisië of Taiwan) naar Rusland of Zuid-Amerika met transit in een Europese luchthaven zoals Charles de Gaulle (Parijs) of Schiphol (Amsterdam).[48] Afhankelijk van het betaalde bedrag

---

42 Voor deze paragraaf werden de volgende bronnen geconsulteerd: D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, pp. 56-65; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 34-36; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 37-38; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2018, p. 32; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, pp. 70-71. De klassieke Ruslandroute werd na de Russische inval in Oekraïne in 2022 mogelijk (tijdelijk) gewijzigd naar aanleiding van de opschorting van de vluchten van Vietnam Airlines tussen Moskou en Hanoi om praktische redenen ("Vietnam Airlines to suspend regular flights to Russia from March 25", *Reuters*, 23 maart 2022).

43 In het oudere Vietnamese dossier dat in dit jaarverslag wordt geanalyseerd zou het smokkelslachtoffer via Oekraïne over Portugal naar België zijn gebracht. Deze route werd evenwel niet bevestigd in andere bronnen.

44 Interviews met experts; Europol, "9 arrested for smuggling Vietnamese migrants across Europe", 11 juli 2022.

45 Europol, "6 arrested in Germany for smuggling over a hundred Vietnamese migrants to Europe", 3 maart 2020; Europol, "3 arrested for smuggling over 250 Vietnamese migrants to Germany", 31 mei 2021; Belga, 11 juli 2022, *Neuf arrestations dans une opération européenne visant des trafiquants d'êtres humains*.

46 De dynamiek in Polen wordt onder meer beschreven door S. Nguyen, "Vietnamese migrants fill Romania's worker crunch but face risk of exploitation", *South China Morning Post*, 16 maart 2022; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

47 Europol, "6 arrested in Germany for smuggling over a hundred Vietnamese migrants to Europe", 3 maart 2020; Europol, "3 arrested for smuggling over 250 Vietnamese migrants to Germany", 31 mei 2021.

48 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 61; Expertisecentrum mensenhandel en mensensmokkel (EMM), *De vermissing van Vietnamese amv's en de relatie van Vietnamezen met mensenhandel en mensensmokkel in Nederland (2015 tot en met 2018)*, 5 december 2019, p. 20; Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 18.

en de gemaakte afspraken, kunnen de gesmokkelde personen vanuit de luchthaven vervolgens naar een specifieke plaats worden gestuurd voor het vervolg van het traject.[49]

In de literatuur en tijdens interviews met experts werden tot slot ook de volgende, nieuwere routes vermeld:

- per vliegtuig via Latijns-Amerika (Peru, Brazilië, de Dominicaanse Republiek, mogelijk ook Chili en Panama) naar Spanje of Frankrijk;[50]
- per vliegtuig via Maleisië en Azerbeidzjan naar Turkije en van daar per boot naar Griekenland (zoals een van de Essex-slachtoffers);[51]
- via Nigeria, Marokko en de Canarische eilanden naar het Spaanse vasteland;
- via de Verenigde Arabische Emiraten.

Routes tot het VK

Voor veel gesmokkelde Vietnamezen is en blijft het Verenigd Koninkrijk de eindbestemming. Door hun eigen omgeving en door de smokkelaars worden ze ervan overtuigd dat het in het VK eenvoudiger is om goedbetaald werk te vinden of een verblijfsstatus te krijgen en dat er minder identiteitscontroles zijn.[52] Sommige Vietnamezen worden rechtstreeks naar het VK gesmokkeld, anderen worden eerst naar een ander land (zoals Duitsland of Roemenië) gesmokkeld en pas daarna overtuigd om door te reizen naar het VK met de belofte dat zij er meer zullen verdienen.

Noord-Frankrijk vormt traditioneel de voorlaatste bestemming op het traject naar het VK. De intussen ontmantelde kampen in Angres (bij Lens), Téteghem en Grande-Synthe (bij Duinkerke)[53] vormden tot enkele jaren geleden belangrijke verzamelplaatsen voor Vietnamese mensensmokkel. Vooral het kamp in Angres, ook "Vietnam City" genoemd, stond bekend als facultatieve tussenstop, waar Vietnamezen konden worden ondergebracht in afwachting van een overzet naar het VK per vrachtwagen. Dat kamp lag goed verscholen in een bos op enkele honderden meters van een tankstation langs de A26 Reims-Calais. Het ging om een goed uitgerust kraakpand, gerund door en voor Vietnamezen en uitgerust met verwarming, water en elektriciteit dankzij de steun van de lokale burgemeester en een burgercollectief.[54] Tegenwoordig spelen de Vietnamese smokkelactiviteiten in Noord-Frankrijk zich vooral af in kleinere kampen rond Calais, aldus een ngo die lokaal actief is. In veel gevallen is er zelfs geen enkele passage langs een Noord-Frans kamp: gesmokkelde Vietnamezen worden ook per wagen of per taxi vanuit een (Belgisch of Frans) *safehouse* rechtstreeks naar een specifiek vertrekpunt aan de Noordzee gevoerd. Dat was niet alleen het geval in het Essex-dossier, maar ook in een eerdere zaak waarin een taxichauffeur instond voor ritten van Parijs en Brussel richting De Panne.[55] Daarnaast bestaat er eveneens een alternatieve route langs Nederland, die in 2019 als "opkomend"[56] werd omschreven en onder meer werd gebruikt voor een eerdere poging tot smokkel van twee minderjarige Essex-slachtoffers.[57]

Net zoals voor het eerste traject vanuit Vietnam naar het Europese continent geldt, bestaan er ook voor het tweede traject naar het VK verschillende 'formules'. Bij de normale of '*low cost*' formule bieden de smokkelaars alleen begeleiding en toegang tot bepaalde parkings met vrachtwagens richting het VK. De gesmokkelden kunnen vervolgens zelf een vrachtwagen trachten in te klimmen zonder medeweten van de chauffeur. In afwachting van een overzet krijgen zij onderdak en voedsel van het smokkelnetwerk.[58] In het milieu lijkt deze 'goedkopere' formule bekend te staan als "*cỏ*" (gras).[59] Daarnaast is er ook hier een 'VIP'-transport, waarbij gesmokkelde personen met medeweten van de chauffeur naar het VK worden gebracht. Volgens een actor op het terrein is dat transport 'met garantie' in opmars binnen Vietnamese organisaties.[60] Soms wordt dit 'VIP'-transport specifiek uitgekozen voor de smokkel van Vietnamese meisjes om het risico op seksueel misbruik in de Noord-Franse kampen te vermijden.[61] Voor vertrek moeten de gesmokkelden in dat geval immers niet in deze kampen verblijven, maar worden ze enkele nachten op hotel gestuurd of in *safehouses*

---

49 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 59.

50 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 63; Europol, "From Vietnam to Spain: An illegal journey costing EUR 18.000", 6 December 2018.

51 K. Phạm en V. Vu, "Pray for me", *Die Zeit*, 17 mei 2020.

52 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 28.

53 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 58-76. De situatie in de Noord-Franse kampen kwam al uitgebreid aan bod in eerdere jaarverslagen van Myria, waaronder het *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig, in hoogste nood*, pp. 32-34.

54 Unicef, *Neither Safe Nor Sound: Unaccompanied children on the coastline of the English Channel and the North Sea*, juni 2016, p. 45; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 37, 59-60. Zie ook de analyses van het oudere Vietnamese dossier en het Essex-dossier verder in dit jaarverslag.

55 Hof van beroep Gent, 9 december 2020, 8e kamer.

56 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, pp. 56-57.

57 Zie de documentaire van Argos, "De laatste reis van Quyen en Hieu". Voor eerdere voorbeelden van Vietnamese mensensmokkel in Nederland, zie EMM, *op. cit.*

58 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 39-40.

59 T. Nguyen, *op. cit.*, p. 59; Reuters, "'Grass' or 'VIP'? How rural Vietnamese make treacherous journey to Europe", 27 oktober 2019.

60 Verslag van de vergadering van de bijzondere commissie belast met de evaluatie van de wetgeving en het beleid inzake mensenhandel en mensensmokkel, 6 mei 2022, CRIV 55 M002, pp. 5-6. Voorbeelden van deze smokkel met garantie vindt men in het Essex-dossier en in het Brugse vonnis dat verder in dit jaarverslag wordt besproken in het rechtspraakoverzicht (Corr. West-Vlaanderen, afdeling Brugge, 13 oktober 2021, k. B.17: zie deel 2, hoofdstuk 2, punt 3.2.).

61 Zie ook verder de analyse van het oudere Vietnamese dossier in dit jaarverslag.

ondergebracht.[62] Uit de dossiers die door Myria werden geanalyseerd blijkt duidelijk dat deze *safehouses* niet alleen voor het 'VIP'-transport, maar ook voor andere vervoerswijzen als uitvalsbasis worden gebruikt.

Het laatste traject naar het VK wordt vaak afgelegd per vrachtwagen, maar soms ook in koelwagens – een methode die smokkelaars verkiezen om te ontsnappen aan detectie, maar die bijzonder gevaarlijk is voor de smokkelslachtoffers, zoals het Essex-drama nog maar eens pijnlijk duidelijk maakte.[63] Van het vasteland trekken deze vracht- en koelwagens met de Vietnamezen aan boord via de Eurotunnel,[64] of havens als Calais, Zeebrugge of Hoek van Holland, naar het VK.

Vanaf het voorjaar van 2021 zetten smokkelaars ook *small boats* in voor de oversteek naar het VK.[65] Sindsdien hebben de Franse politie en de Belgische politie langs de kust geregeld bootjes geïntercepteerd met tientallen smokkelslachtoffers, waaronder groepen Vietnamezen. De slachtoffers worden het Kanaal overgestuurd in levensgevaarlijke omstandigheden: ongeschikte vaartuigen, onvoldoende brandstof, onaangepaste reddingsvesten, …[66] Voor deze gedeeltelijke omschakeling van vrachtwagens naar *small boats* bestaan er meerdere verklaringen: de toegenomen controle langs autowegen, de beperktere kans op detectie via het strand, of het feit dat er gemiddeld een aanzienlijk kleiner aantal overzetpogingen nodig is dan bij de smokkel per vrachtwagen: een bron heeft het over een à twee in plaats van acht à tien pogingen.[67] Anders dan bij de overzet per vracht- of koelwagen, waarbij er doorgaans uitsluitend Vietnamezen worden gesmokkeld (zoals in het Essex-dossier),[68] worden de Vietnamese slachtoffers in bootjes overigens ook samen met andere nationaliteiten, en met name Koerden, naar het VK gesmokkeld.[69]

Sinds 2021 worden de Vietnamezen ook met small boats via de Noordzee naar het VK gesmokkeld.

2.3. | De structuur van de smokkelnetwerken

De hierboven besproken mensensmokkel van Vietnam naar Europa wordt in de regel geleid door goed georganiseerde Vietnamese smokkelnetwerken. Het gaat om internationale netwerken in landen van vertrek, transit en bestemming, die zijn opgesplitst in kleinere operatieve cellen. Hierdoor is het voor autoriteiten vaak moeilijk om de echte structuur van een bepaald netwerk te achterhalen.[70] Ook is het soms onduidelijk in welke mate een organisatie is ingebed in de lokale diasporagemeenschap.[71] Wel is het duidelijk dat de Vietnamese netwerken bij voorkeur samenwerken met landgenoten, zowel voor de eigenlijke smokkel als voor de facilitering ervan.

Toch bestaan er eveneens samenwerkingsverbanden met andere nationaliteiten. Zo is er in onze buurlanden sprake van betrokkenheid van personen of groeperingen van onder meer Albanese, Britse, Bulgaarse, Chinese, Congolese, Iraanse, Letse, Nederlandse, Poolse en Russische origine.[72] Vooral voor het laatste deel van het traject tot het VK kiezen de Vietnamese netwerken voor *outsourcing* aan niet-Vietnamese groeperingen: zij kunnen bijvoorbeeld vrachtwagenchauffeurs leveren, zoals de Ierse transportfirma in het Essex-dossier, of de inklimming in vrachtwagens organiseren, zoals de Koerdische organisaties die vanuit de Noord-Franse kampen opereren.[73] Deze Koerdische organisaties worden (of werden) ook ingeschakeld voor de overzet in *small boats*.[74] Voor deze '*low cost*' formules per vrachtwagen of per boot werkten de Vietnamese smokkelaars in het verleden ook samen met Albanese groeperingen.[75] Daarnaast steunen ze geregeld op

62 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 42-43.

63 Zie onder meer D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 39 en D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 40.

64 A. Boussemart, "Coquelles: un vaste réseau de passeurs démantelé, dix individus interpellés", *La voix du nord*, 21 oktober 2021.

65 Vroeger leken Vietnamese smokkelaars veeleer zelden een beroep te doen op bootjes. Zie bijv. de pogingen tot smokkel van Albanees-Vietnamese netwerken met een zeiljacht vanuit IJmuiden ("25 vluchtelingen gevonden op zeiljacht in IJmuiden", *Het Parool*, 15 augustus 2015) en een rubberboot vanuit Duinkerke (A. Lasjaunias, "Le pêcheur passeur de migrants qui met le port de Dunkerque en émoi", *Le Monde*, 6 november 2015).

66 Zie bijv. Europol, "9 arrested for smuggling Vietnamese migrants across Europe", 8 juli 2022 en het Brugse vonnis vermeld in voetnoot 60).

67 "Small boats carrying migrants across Channel hit record levels in May", *The Guardian*, 2 juni 2021; "Vietnamese account for record rise in channel migrants", *The Sunday Telegraph*, 29 augustus 2021.

68 Toch zijn er ook hier voorbeelden van smokkelpogingen van Vietnamezen samen met andere nationaliteiten, waaronder Afghanen en Irakezen (zie onder meer EMM, *op. cit.*, p. 32).

69 Zie bijv. het Brugse vonnis vermeld in voetnoot 60.

70 Europol stelde deze internationale structuur vast bij Vietnamese netwerken van mensen*handel*, maar dat lijkt ook te gelden voor *smokkel* (Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 18).

71 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 58.

72 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 36; EMM, *op. cit.*, p. 33; D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 103.

73 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 44; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 37. Deze Vietnamees-Koerdische samenwerking blijkt ook uit twee oudere dossiers waarin Myria zich burgerlijke partij stelde (zie hierna de dossieranalyse in hoofdstuk 2) en het dossier "Ishtar" in Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2010, Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen,* pp. 56-60 en *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, pp. 97-98).

74 Zie onder meer "Migrants, la mafia des passeurs", *Paris Match*, 8 januari 2022 en mogelijk ook het Brugse vonnis vermeld in voetnoot 60.

75 Zie voetnoot 65 en mogelijk ook het Albanese dossier "Albatex" met Vietnamese smokkelslachtoffers dat werd geanalyseerd in Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig, in hoogste nood*, pp. 88-93.

facilitators met een EU-nationaliteit voor onder meer vervoer en huisvesting binnen de Unie.[76]

De Vietnamese smokkelgroeperingen die actief zijn in Europa laten zich vaak in met andere misdrijven, zoals mensenhandel, drugshandel en sigarettensmokkel (zie verder). Soms worden deze groeperingen aanvankelijk niet wegens mensensmokkel, maar wegens valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken vervolgd: het Franse Essex-onderzoek in Grenoble bijvoorbeeld was in eerste instantie gericht op de valse verblijfsvergunningen voor Vietnamezen die er in restaurants werden tewerkgesteld, en pas later op mensensmokkel en -handel.[77] Bepaalde groeperingen worden ook gelinkt aan het organiseren van schijnhuwelijken en -erkenningen. In Berlijn wordt er bijvoorbeeld openlijk reclame gemaakt voor Deense huwelijksvisa,[78] en worden zwangere Vietnamese vrouwen in contact gebracht met Duitse burgers voor de erkenning van hun kind.[79]

2.4. | Het lot van de smokkelslachtoffers

De Vietnamezen die naar Europa worden gesmokkeld zijn vaak sterk afhankelijk van hun smokkelaars: zonder kennis over de landen waar zij doorheen reizen (zie eerder) zijn ze volledig afhankelijk van de smokkelorganisatie voor instructies. De organisatie legt hen bijvoorbeeld op om hun documenten af te geven of te vernietigen na aankomst in Europa, geen informatie te delen met de autoriteiten en te verdwijnen uit opvangstructuren.[80] Uit getuigenissen van gesmokkelde personen blijkt dat ze onderweg kunnen worden blootgesteld aan levensbedreigende risico's. Zo gaven meerdere slachtoffers aan dat ze voor een deel van het traject opgesloten zaten in een koelwagen, (het onderstel van) een bestelwagen of de kofferbak van een personenwagen.[81] Binnen in zo'n kofferbak werden er onlangs zelfs Vietnamezen in een reiskoffer en in een reistas aangetroffen.[82] Geweld wordt niet geschuwd: een rapport van IOM heeft het zelfs expliciet over "extreme niveaus" van geweld en misbruik ten aanzien van smokkelslachtoffers uit Vietnam en citeert meerdere voorbeelden van Vietnamezen die door smokkelaars werden geslagen en uitgehongerd.[83] Soms houden de smokkelaars hun 'cliënteel' tijdelijk vast, beperken zij hun vrijheid of verbieden ze hen te telefoneren.[84] Daarnaast spelen ze ook in op de vrees van de gesmokkelde persoon voor stigma en discriminatie als 'mislukte' migrant binnen de eigen gemeenschap om hen zo meer aan zich te binden. Toch is het voornaamste controlemechanisme van de Vietnamese smokkelorganisaties wellicht de (financiële) schuld in Vietnam.[85] Slachtoffers die door de mensensmokkel schulden hebben kunnen hierdoor in situaties van uitbuiting en mensenhandel terechtkomen (zie verder).

Uit eerdere strafonderzoeken in binnen- en buitenland blijkt dat de *safehouses* in de EU een sleutelrol spelen binnen de Vietnamese smokkelnetwerken. De voorbije jaren werden er verschillende van deze onderduikadressen ontdekt doorheen Europa. In België ging het om meerdere locaties in Brussel,[86] en recenter in Vlaanderen (Wichelen, Leuven en Leopoldsburg).[87] De woningen doen dienst als 'terminal' van gesmokkelde personen: ze worden er ondergebracht na aankomst in een Europees land tot op het moment dat hun familie in Vietnam de smokkeldiensten betaald heeft en/of worden er verzameld om naar de volgende bestemming gesmokkeld te worden.[88] In sommige van deze *safehouses* leven Vietnamezen maanden aan een stuk samen met tientallen lotgenoten op een beperkte ruimte in onmenselijke omstandigheden.[89] Soms vormen deze geheime verblijfplaatsen ook een draaischijf voor activiteiten van mensenhandel.[90]

---

76 Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, pp. 18-19; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

77 F. Hardy, "Un réseau de traite d'êtres humains jugé à Lyon", *Le Monde*, 18 december 2021; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

78 D. Czarnecki, *op. cit.*, p. 137. Uit een vergadering met de Pacific Links Foundation op 26 januari 2022 blijkt dat sommige Vietnamese smokkelslachtoffers met een (vals) toeristenvisum via Oost-Europa naar Berlijn komen en er vervolgens drie maanden de tijd hebben om een schijnhuwelijk aan te gaan in Denemarken. De kostprijs zou 30.000 euro bedragen. Ook in Nederland werd mensensmokkel al eerder gelinkt aan schijnhuwelijken (zie onder meer de externe bijdrage van EMM binnen dit jaarverslag).

79 "Bundespolizei geht gegen Schleuser vor", *Der Spiegel*, 1 december 2021.

80 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 68; Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 19.

81 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 30.

82 "Blow for Priti Patel as more than 550 migrants cross the Channel in two days", *The Times, 3 mei 2022.*

83 P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, pp. 76-77. Zie ook het voorbeeld van de Vietnamese man die vanuit Angres op eigen houtje naar het VK probeerde te reizen en daarvoor zwaar werd gestraft door een smokkelorganisatie (D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 39).

84 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 30.

85 P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, p. 19, 46; M. Vu en N. Sebtaoui, *op. cit.*, p. 63.

86 Zie de Vietnamese dossiers die hierna in dit jaarverslag worden geanalyseerd (hoofdstuk 2 van dit deel).

87 Belga, 11 juli 2022, *Neuf arrestations dans une opération européenne visant des trafiquants d'êtres humains*.

88 De werking van deze Vietnamese *safehouses* in Duitsland wordt uitgebreid besproken in de documentaire van A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

89 Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 19.

90 Zie onder meer Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 19; A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021.

3. Uitbuiting en mensenhandel van Vietnamezen in Europa

3.1. | Schuldenlast door mensensmokkel

Veel Vietnamezen die naar Europa worden gesmokkeld torsen veel schulden.[91] De prijs voor smokkel naar Europa kan snel tot tienduizenden euro oplopen. Voor de betaling van deze prijs aan de smokkelaar, die meestal in schijven verloopt, gaan de meeste Vietnamezen op een zeker moment een lening aan (zie *supra*). Vooral op de informele kredietmarkt, en bij minder vermogenden, kan een dergelijke lening erg hoge interesten met zich meebrengen. Voor leningen bij een woekeraar wordt er vaak geen precieze deadline voor de terugbetaling vooropgesteld, maar nemen de interesten (en dus ook de schulden) toe naarmate de tijd vordert. Als de schulden niet kunnen worden afgelost, wordt er een bijkomende lening aangegaan met nog hogere interesten, met een verdere opeenstapeling van schulden tot gevolg.[92] Soms moeten de gesmokkelden niet (alleen) hun eigen schulden terugbetalen, maar (ook) die van hun familieleden, bijvoorbeeld de smokkelschulden van een ouder na diens gedwongen terugkeer vanuit Europa.[93]

Het is onduidelijk in welke mate de kredietverstrekkers verbonden zijn met de smokkelorganisaties in Vietnam. In bepaalde situaties lijkt het om aparte actoren te gaan. De gesmokkelde personen vrezen in dat geval niet de smokkelaars zelf (althans niet om financiële redenen), maar de eigen geldschieters in Vietnam, bijvoorbeeld omdat zij de achtergebleven familie bedreigen of hun gehypothekeerde woning dreigen te verkopen.[94] Door de zware schuldenlast loopt deze eerste categorie van gesmokkelden een groter risico op uitbuiting en mensenhandel onderweg of na aankomst. In andere situaties lijken de kredietgevers wel deel uit te maken van – of minstens verbonden te zijn met – het smokkelnetwerk.[95] Deze tweede categorie van gesmokkelde personen kan zo, via de smokkelaars zelf, in een situatie van *debt bondage* terechtkomen.

3.2. | Van mensensmokkel naar mensenhandel

Gesmokkelde Vietnamezen verklaren geregeld dat zij maanden, zelfs jaren, naar hun eindbestemming (doorgaans het VK) onderweg waren en dat zij *en route* in een of meerdere landen werden uitgebuit.[96] Vaak is het evenwel niet duidelijk of deze uitbuiting werd georganiseerd door de smokkelnetwerken zelf, dan wel door andere, al dan niet gelieerde criminele organisaties.[97] In bepaalde smokkelonderzoeken, zoals in het oudere Vietnamese dossier dat verder in dit jaarverslag wordt geanalyseerd, komt mensenhandel maar zijdelings ter sprake. In andere dossiers is de uitbuitingsfinaliteit daarentegen van bij het begin prominent aanwezig. Bij recente Europol-operaties werd er bijvoorbeeld vastgesteld dat honderden Vietnamese slachtoffers na aankomst op het Europese continent meteen werden vastgehouden tot ze hun schulden hadden vereffend via onbetaald werk.[98] De mensenhandel van Vietnamese slachtoffers lijkt, net zoals de mensensmokkel, in elk geval in handen te zijn van landgenoten: de verdachten die in het verleden door Europol werden geïdentificeerd waren in de regel personen (mannen én vrouwen) van middelbare leeftijd met de Vietnamese nationaliteit of van Vietnamese origine.[99]

Het risico op uitbuiting vormt een constante doorheen het migratieproces: Vietnamezen worden soms al meteen uitgebuit in hun herkomstland of in buurlanden zoals China,[100] soms pas verder onderweg naar of na aankomst in Europa. Uitbuiting van Vietnamese slachtoffers werd zo onder meer gerapporteerd in de bouwsector en (namaak) kledingindustrie in Rusland en Oekraïne.[101] In de EU en het VK komen er andere uitbuitingsvormen en -sectoren prominent naar voren: niet alleen economische uitbuiting (vooral in nagelsalons en restaurants), maar ook seksuele uitbuiting en gedwongen criminaliteit (met name bij drugsproductie en

91 Zie bijv. de analyses van de twee Vietnamese dossiers in het volgende hoofdstuk van deze focus.
92 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 87-88.
93 M. Vu en N. Sebtaoui, *op. cit.*, p. 64; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, p. 55.
94 Interview met experts; D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 86-88; D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 69.
95 P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, pp. 46, 68; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 30; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.
96 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 45; P. Hynes *et al.*, *op. cit.*, 2019, pp. 71-72.
97 Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 18.
98 Europol, "6 arrested in Germany for smuggling over a hundred Vietnamese migrants to Europe", 3 maart 2020; Europol, "3 arrested for smuggling over 250 Vietnamese migrants to Germany", 31 mei 2021.
99 Europol, *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union*, oktober 2018, p. 18.
100 Zie onder meer de uitgebreide rapporten over *Trafficking in Persons (TIP)* van het US Department of State.
101 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, pp. 6-7, 65.

illegale sigarettenverkoop). Deze vormen van mensenhandel binnen Europa komen hierna een voor een aan bod.

3.3. | Vormen van mensenhandel

Economische uitbuiting

Vietnamese slachtoffers worden alsmaar vaker uitgebuit in nagelsalons in Europese steden. De nagelstudio's kenden de afgelopen decennia een spectaculaire groei in Europa. Door de relatief beperkte regulering vormen die zaken voor criminele organisaties een aantrekkelijke plaats voor economische uitbuiting en het witwassen van criminele opbrengsten. In het Verenigd Koninkrijk staan nagelsalons sinds lange tijd bekend als plaatsen van illegale tewerkstelling en soms ook uitbuiting van (minderjarige) Vietnamezen.[102] Ook in Nederland werden er de voorbije jaren meerdere strafonderzoeken naar mensenhandel in nagelsalons geopend. De studio's worden er mogelijk ook gebruikt om geld uit de cannabisteelt wit te wassen.[103] In Duitsland is er sprake van mensenhandel op grote schaal, waarbij de slachtoffers vanuit Berlijn over het hele Duitse grondgebied worden verdeeld om hen in nagelsalons in andere steden (bijvoorbeeld Keulen, Bonn, Fulda, Gelsenkirchen, Dorsten en Siegen) uit te buiten.[104] Onder de slachtoffers die werden aangetroffen waren er ook meerdere minderjarigen.[105]

Vietnamese slachtoffers worden alsmaar vaker uitgebuit in nagelsalons in Europese steden.

Ook in België nam het aantal nagelsalons de afgelopen jaren sterk toe, met tussen 2008 en 2019 een verdubbeling van 12.000 naar 24.000.[106] Vandaag valt vooral in het Brusselse de enorme aanwezigheid van nagelstudio's op.[107] Uit eerdere jaarverslagen van Myria bleek al dat er in bepaalde van deze zaken vermoedens van economische uitbuiting bestaan.[108] Volgens experts met wie Myria sprak vindt deze uitbuiting vooral in Brusselse panden plaats, al bestaan er ook elders in het land vermoedens van mensenhandel in nagelsalons. De slachtoffers zijn vooral jonge mannen die recent in Europa zijn aangekomen en alsmaar jonger lijken te worden. Tijdens de hoorzittingen in de bijzondere commissie mensenhandel en -smokkel gaven de politie en de sociale inspectie onlangs aan dat de economische uitbuiting in nagelsalons ook gelinkt is aan mensensmokkel in de vorm van contacten en passages.[109]

Ook in andere sectoren worden Vietnamese slachtoffers uitgebuit. Ten aanzien van restaurants bestaan er zo soms vermoedens van mensenhandel, al dan niet verbonden met mensensmokkel. In het ruimere Essex-dossier konden Franse speurders de smokkelactiviteiten bijvoorbeeld linken aan tewerkstelling in restaurants in grote en kleine steden in Zuid-Frankrijk (onder andere Grenoble, Marseille, Carpentras en Ambérieu-en-Bugey).[110] Uitbuiting in restaurants doet zich volgens de door Myria geïnterviewde experts ook voor in Brussel. Daarnaast werden er in Europa ook slachtoffers van mensenhandel gedetecteerd in andere economische sectoren zoals de bouw (bijvoorbeeld in de recente zaak-Linglong over een Chinees bedrijf in Servië),[111] de vleesindustrie (bijvoorbeeld in Duitsland)[112] en de landbouw (bijvoorbeeld in Finland).[113]

Seksuele uitbuiting

Vietnamese nieuwkomers in Europa lopen het risico om er seksueel te worden uitgebuit. In het VK lijkt deze vorm van "moderne slavernij" grotendeels onderbelicht te blijven, al zijn er wel verklaringen van slachtoffers die (onder meer na eerder werk in een nagelsalon) in de prostitutie werden gedwongen.[114] In het Vietnamese kamp in het Noord-

---

102 H. Baxter, "Nail bars: modern-day slavery in plain sight?", *The Guardian*, 20 augustus 2013; D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 49-50.

103 EMM, *op. cit.*, pp. 38-39. Zie ook de externe bijdrage van het EMM verder in dit jaarverslag.

104 Documentaire van A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021.

105 Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF), *Länderreport 34, Vietnam: Aktuelle innenpolitische Entwicklungen und Menschenhandel aus Vietnam*, 2021, pp. 19-20.

106 D. Islamaj, "De echte prijs van goedkope nagels: steeds meer moderne slavernij en uitbuiting in Belgische nagelsalons", VRT, 2 juli 2019.

107 Verslag van de vergadering van de bijzondere commissie belast met de evaluatie van de wetgeving en het beleid inzake mensenhandel en mensensmokkel, 30 mei 2022, CRIV 55 M004, p. 20.

108 Zie de externe bijdrages van de Themadirectie mensenhandel van de RSZ-inspectiedienst in Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2020*, *Achter gesloten deuren*, p. 40 en in Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2021, Zichtbaar onzichtbaar*, p. 117. Zo werden er in 2020 in de sector van de nagelstudio's 68 bedrijven en 137 werknemers gecontroleerd door de RSZ-inspectie. Daarbij werden er acht pv's opgesteld voor twintig Vietnamese werknemers die illegaal in België verbleven. De controles door de RSZ hebben geleid tot de opsporing van twee vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel.

109 Verslagen van de vergadering van de bijzondere commissie belast met de evaluatie van de wetgeving en het beleid inzake mensenhandel en mensensmokkel, 6 mei 2022, CRIV 55 M002, p. 31 en 30 mei 2022, CRIV 55 M004, p. 44.

110 F. Hardy, "Un réseau de traite d'êtres humains jugé à Lyon", *Le Monde*, 18 december 2021.

111 ASTRA Anti-Trafficking Action, *Would you really buy this? The mass case of trafficking in human beings for the purpose of labour exploitation in Serbia*, juni 2022. De Linglong-zaak komt ook aan bod in de externe bijdrage van Pacific Links Foundation verder in dit jaarverslag.

112 T. Cornelius, *Menschenhandel und Ausbeutung vietnamesischer Staatsangehöriger in Deutschland: Sekundäranalyse*, Bundeskriminalamt, 2021, p. 50.

113 "Finnish greenhouse owner arrested for exploitation and human trafficking of Vietnamese workers", *ScandAsia*, 6 april 2022.

114 D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 50-52.

Franse Angres, dat tot 2018 dienst deed als verzamelpunt voor mensensmokkel, bestonden er eveneens vermoedens van geweld en mensenhandel van Vietnamese vrouwen.[115] Ook Berlijn lijkt een centrum voor seksuele uitbuiting van Vietnamezen te vormen: recent werd er een smokkelnetwerk ontdekt dat vrouwen dwong om hun smokkelschulden af te betalen via prostitutie in bordeelachtige ruimtes in flatgebouwen, nagel- en massagesalons.[116] Van seksuele uitbuiting van gesmokkelde vrouwen zou er ook sprake zijn in kleine, onopvallende steden in Polen en Tsjechië tegen de Duitse grens, waar de Vietnamese gemeenschap telkens over een markt, bordeel en casino beschikt.[117]

Ook bij het Vietnamese huishoudpersoneel in Europa zijn er slachtoffers van (economische of seksuele) uitbuiting door hun werkgever. Volgens een expert zijn er in Brussel bijvoorbeeld verschillende gevallen bekend van uitbuiting van (vooral vrouwelijk) huishoudpersoneel dat in dienst treedt bij landgenoten in ruil voor kost en inwoon en om zo de verdere tocht naar het VK te financieren. De werkgevers zijn in dat geval vooral families uit Zuid-Vietnam (*boat people*), die al decennialang in Europa zijn gevestigd. Ook in het VK zijn er gevallen bekend van Vietnamese huisslaven en vooral -slavinnen.[118]

Gedwongen criminaliteit

Ten slotte worden Vietnamese slachtoffers van mensenhandel in Europa ook gedwongen om criminele feiten te plegen, vooral in de drugshandel en de sigarettensmokkel. In het VK worden *new arrivals* zo al jarenlang tewerkgesteld in cannabisplantages. Zij worden meestal ingezet in de gevaarlijkste functies binnen de cannabisteelt: het aftappen van elektriciteit of het verzorgen en oogsten van de planten als *gardener*. Sommige Vietnamezen kiezen wetens en willens voor dat risicovolle werk, omdat zij denken dat ze zo op relatief korte tijd hun reisschulden kunnen terugbetalen (en in een bepaald systeem zelfs een deel van de winst van hun oogst kunnen opstrijken). Andere migranten beseffen daarentegen niet dat ze betrokken zijn bij criminele activiteiten, of voeren deze onder dwang uit. In geval van gedwongen criminaliteit worden de slachtoffers – doorgaans jonge mannen en minderjarigen – ingezet om de laagste functies binnen de cannabisteelt uit te oefenen, terwijl ze worden vastgehouden in private woningen. Vaak gaat het om uitgesproken situaties van *debt bondage* gelinkt aan mensensmokkel.[119] De slachtoffers van deze vorm van mensenhandel leven en werken niet alleen in mensonwaardige omstandigheden, maar lopen ook nog eens het risico om na opsporing van de criminele feiten als dader te worden vervolgd. [120] In het VK lijken deze praktijken zich vooral af te spelen in en rond steden als Londen en Manchester, al werden er ook plantages in Schotland aangetroffen.[121] Ook op het Europese continent werden er de jongste jaren cannabiskwekerijen ontdekt in onder meer Frankrijk, Spanje, Duitsland en Nederland,[122] maar volgens experts (nog?) niet in België. Tot slot is het fenomeen ook in Polen en Tsjechië al vele jaren bekend.

In Oost-Europa is er binnen Vietnamese criminele organisaties recent sprake van een verschuiving van cannabisteelt naar de productie van de synthetische drug methylamfetamine, beter bekend als *crystal meth*. Deze evolutie is bijzonder zorgwekkend voor Vietnamese nieuwkomers, die potentieel bij deze activiteiten betrokken kunnen raken: de productie van *crystal meth* is schadelijk voor de gezondheid, vindt vaak plaats in een onveilige omgeving zoals de laadbak van een bestelwagen, en valt – door haar mobiele karakter – moeilijk op te sporen.[123] Deze nieuwe trend zou vooral worden aangestuurd vanuit Praag, dat als centrum van de Vietnamese maffia in Europa wordt omschreven.[124]

Vietnamese *new arrivals* in Europa worden niet alleen ingeschakeld in de cannabisteelt, maar ook in de sigarettensmokkel. Dat gebeurt met name in Berlijn, waar de zwarte markt van sigaretten al decennialang uitsluitend in handen is van Vietnamezen. De illegale sigaretten worden er vooral verkocht op plaatsen in het voormalige Oost-Berlijn, zoals treinstations, supermarkten en shoppingcentra. De verkopers zijn opnieuw vooral jonge mannen en minderjarigen die via deze jobs hun smokkelschulden proberen af te lossen.[125] Ten slotte zijn er, bovenop de traditionele

115 D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 68.

116 BAMF, *op. cit.*, pp. 19-20; "Razzia gegen deutsch-vietnamesische Schleuser", *Die Zeit*, 17 maart 2021.

117 D. Czarnecki, *op. cit.*, p. 137.

118 Zie bijv. D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, p. 14, 32.

119 Zo is er bijvoorbeeld de Franse rechtszaak rond mensensmokkel van Vietnamezen vanuit Veurne die hun schulden via werk in cannabisplantages in het VK moesten aflossen ("Une vaste filière vietnamienne de passeurs démantelée", *La voix du nord*, 19 juni 2016).

120 De informatie in deze paragraaf werd geput uit D. Silverstone en C. Brickell, *op. cit.*, pp. 43-45 en D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, p. 31. De niet-bestraffing van slachtoffers werd bestudeerd in Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2012, Bouwen aan vertrouwen*.

121 K. Goodwin, "Trafficked: concerns over criminalisation of young Vietnamese found in cannabis factories", *The Ferret*, 22 augustus 2021.

122 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 95, 104; A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021; EMM, *op. cit.*, pp. 36-38 en interviews met experts. Zie ook de externe bijdrage van EMM binnen dit jaarverslag.

123 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 77, 88.

124 D. Czarnecki, *op. cit.*, p. 137.

125 T. Nguyen, *op. cit.*, p. 49, 56; A. Bartocha en J. Wiese, "Handelsware Kind – Die Mafia der Menschenhändler", 2021. Zie ook de analyse van het Essex-dossier verderop in dit jaarverslag.

sigarettensmokkel in Berlijn, in Oost-Europese steden eveneens indicaties van verkoop van namaakmedicijnen door Vietnamese migranten.[126]

4. Detectie en bescherming van Vietnamese slachtoffers

Volgens actoren op het terrein is het vaak moeilijk om het vertrouwen van Vietnamese slachtoffers van mensensmokkel en -handel te winnen. Uit angst voor hun smokkelaars of uitbuiters weigeren velen onder hen om verklaringen af te leggen, of leggen zij valse verklaringen af tegenover de autoriteiten.[127] De weinige Vietnamese minderjarigen – potentieel slachtoffers van mensensmokkel en/of -handel – die worden opgevangen in een Observatie- en Oriëntatiecentrum voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen (NBMV's) van Fedasil verdwijnen er haast onmiddellijk, zonder sporen na te laten.[128] Maar een minderheid van de Vietnamese gesmokkelde personen is finaal bereid om mee te werken met de autoriteiten en op die manier aanspraak te maken op het slachtofferstatuut. Het Essex-dossier toont aan dat het in bepaalde gevallen wel mogelijk is om een vertrouwensband op te bouwen met minderjarige en meerderjarige slachtoffers.

Om het vertrouwen te kunnen winnen, is er nood aan een betere kennis van de Vietnamese taal en cultuur op het terrein.

Om het vertrouwen te kunnen winnen en te behouden, is er volgens experts nood aan een betere kennis van de Vietnamese taal en cultuur op het terrein. Zo kunnen taalbarrières worden aangepakt door een beter contact met de Vietnamese diasporagemeenschap.[129] De eerstelijnsdiensten moeten daarbij wel rekening houden met de rivaliteit tussen Noord-Vietnam en Zuid-Vietnam, die tot uiting kan komen in de relatie tussen slachtoffer en tolk. Daarnaast is er eveneens nood aan een goed begrip van de Vietnamese schaamtecultuur: veel van de Vietnamese slachtoffers ervaren sterke gevoelens van schaamte, door de valse beloftes die ze voor hun vertrek hebben geloofd en de buitensporige schulden die zich daardoor hebben opgestapeld.[130] Bij verhoren met Vietnamese slachtoffers kan er volgens experts ten slotte aandacht worden besteed aan specifieke culturele gewoontes, zoals het gebruiken van de juiste aanspreking en het hanteren van de Vietnamese horoscoop bij vragen over leeftijd.[131]

126 M. Vu en N. Sebtaoui, *op. cit.*, p. 63; D. Czarnecki, *op. cit.*, p. 137; zie ook de analyse van het Essex-dossier in het volgende hoofdstuk van deze focus.

127 Bijv. over hun leeftijd, zoals door het EMM werd onderzocht bij Vietnamese gesmokkelde personen die zich minderjarig verklaarden in Nederland (EMM, *op. cit.*, pp. 19-20).

128 Verslag van de vergadering van de bijzondere commissie belast met de evaluatie van de wetgeving en het beleid inzake mensenhandel en mensensmokkel, namiddag 10 juni 2022, CRIV 55 M006, p. 25. Voor een voorbeeld van een dergelijke verdwijning zie W. Woussen, "Met zes in een maïsveld", *De Standaard*, 27 juni 2020. De recente verdwijningen van minderjarige Vietnamezen na intercepties in Nederland werden geanalyseerd in EMM, *op. cit.*

129 Zie onder meer D. Tan en T. H. Nguyen, *op. cit.*, pp. 95-96.

130 D. Beadle en L. Davison, *op. cit.*, p. 39.

131 Vu en Sebatoui, *op. cit.*, pp. 63-64; interview met expert.